

ФІЛОСОФІЯ. МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ

УДК 130. 2: 316. 7. 063. 3

СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Ольга Голубович

*Львівський національний університет імені Івана Франка
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: olyafiles@ukr.net*

Досліджено особливості інтеграційних процесів, які відбуваються у межах функціонування ринкових відносин і поширення масової культури. Проаналізовано характерні ознаки інтеграції різних людей та суспільств, що відображається у формуванні сучасного соціокультурного середовища буття людини у добу глобалізації. Розглянуто аспекти процесів міграції, урбанізації й інформаційного суспільства, а також їхню роль в інтенсифікації процесів інтеграції.

Ключові слова: глобалізація, інтеграція, інформаційне суспільство, міграція, комунікація, ринкові відносини, місто, урбанізація, масова культура.

Інтеграційні процеси у добу глобалізації відбуваються завдяки комунікаційній, економічній, соціокультурній та іншій взаємодії людей, їхніх груп у світі. У широкому розумінні вони охоплюють суспільні зміни, які відбуваються між державами, різними організаціями, асоціаціями, суспільствами і спільнотами в їхній культурній, економічній, освітній взаємодії та ін. У вузькому розумінні вони описують індивідуальне буття людини у контексті глобальних трансформацій довкілля й суспільства, їхню взаємодію.

Дослідники аспектів суспільних і культурних процесів інтеграції у згаданий період – З. Бауман, У. Бек, Д. Белл, С. Бенхабіб, В. Кімлічка, Ч. Кукатас, Ю. Крістева, Г. Лефевр, Е. Тоффлер, Т. Фрідман та ін. Найпомітнішими серед них є наукові дослідження міжкультурної взаємодії людей, її етнічні, історичні, комунікативні, соціокультурні особливості у процесах інтеграції й урбанізації. Ми ж розглядаємо соціокультурний аспект інтеграції різних людей у добу глобалізації, що полягає в аналізі характерних ознак і тенденцій взаємодії людей в інформаційному, ринково-економічному, культурному, міському середовищах у добу глобалізації. Приділяємо також увагу особливостям перманентної природи інтеграційних процесів, що відбуваються у світі сьогодні (обмін, міграція, урбанізація, поширення масової культури).

Мета наукової статті – розкрити взаємозв'язок обмінних та інтеграційних процесів, масової культури, ринково-економічних відносин, інформаційного суспільства у зазначений період.

Інтеграційні процеси суспільства відбуваються через поєднання інтелектуальної та творчої діяльності людини, міграції, наявності науково-технічного прогресу, котрі трансформують різні суспільства і відносини між ними. У соціокультурній, економічній сферах відбувається сучасна інтерпретація традиції, відбуваються поширення масової культури, зміна особливостей комунікації людства внаслідок появи інформаційних мереж та глобальної мережі Інтернет. Ринкові відносини, інфраструктура міст, соціально-побутові умови перебування людини у світі тощо зазнають соціокультурної трансформації.

У добу глобалізації здійснення суб'єктивних відносин і зв'язків між предметно-матеріальною дійсністю та людиною реалізовується у різноманітних суспільних взаємовідносинах. Це залежить від культурних, суспільних, ринково-економічних умов буття людини, яка бере участь у процесах взаємодії різних сфер людської життєдіяльності й функціонуванні її складових. Сучасна людина постійно навчається, засвоює норми, правила й особливості культури суспільства, де перебуває. Однак швидкість змін у світі, їх прискорене подання, зміна й чергування в інформаційному просторі унеможливають отримання повного знання про навколишній світ. Це пов'язано зі селективним підходом пізнання людиною довкілля, що здійснює їхню градацію і розподіл відповідно до особливостей, значення, актуальності, важливості й ролі у суспільстві. Така вибірковість існує в сучасному світі як характерна ознака нашого сьогодення. Найпомітніше вона виявляється на прикладі масової культури. Її особливості – уніфікація, доступність, одноразовість, тимчасовість – простежуються у багатьох культурах світу. Крім того, поширенню масової культури сприяють ринкові відносини і явище консьюмеризму. Потреби людини постійно змінюються, а разом із ними – культура та суспільство. Американський соціолог Д. Белл зазначає: «Насправді, суспільство зробило більше, ніж пасивне сприйняття інновації; воно запровадило ринок, який з нетерпінням сприймає нове, оскільки вірить, що воно є ціннісно кращим, ніж усі старі форми. Отже, наша культура має безпрецедентну місію: вона є офіційним безперервним пошуком нового сприйняття» [4, с. 34]. Культуру й мистецтво репрезентують самовизначення стосовно пошуків нового, що здатне динамічно виявлятися, а також прагнення зробити інноваційне відмінним і незалежним від традиційного, відмежувавшись від нього. Масова культура та її особливості – невід'ємний елемент ринкових відносин, сфери послуг та інформаційних технологій. Інтеграція людей і різних суспільств відбувається у межах культурних трансформацій і завдяки появі інновацій, котрі полегшують та змінюють процеси й умови життєдіяльності кожного.

Сьогодні речі, що виготовляються і з'являються на ринку, створюються з найрізноманітнішою метою. Кожна з них є носієм визначеності й певної функціональності та використовується з певною ціллю. Предмети, котрі знаходяться у місці, де проживає людина, виконують символічну функцію, пов'язуючи її з цим місцем. Такі речі відокремлюють індивідуальний простір від суспільного. Людина бере участь у

ринкових відносинах, коли розв'язує питання облаштування свого помешкання, місця праці, відпочинку та ін. Адже ринок і масова культура продукують певні форми предметів, які оточують людину. Із появою інновацій на ринку її побутовий життєвий простір змінюється майже щоденно.

Інформаційне суспільство також бере участь у формуванні й поширенні особливостей масової культури та ринкових відносин у світі. Наприклад, це спостерігаємо у глобальній мережі Інтернет, на телебаченні, у сфері реклами. Людині важко опиратися тенденціям трансформації навколишнього середовища, оскільки, *par exemple*, технологічно досконаліші об'єкти комфортніші й зручніші у застосуванні за попередні аналоги. Дедалі частіше значення та роль речей визначається здатністю до їх використання, придатністю, естетичною роллю. Людина постійно перебуває у стані адаптації й інтеграції: культурної, економічної, інформаційної, суспільної. Вона зникає до появи інновації на ринку та особистому життєвому просторі, змінюючи їхню роль у суспільстві. Тому ринкові відносини й масова культура сприяють інтеграційним процесам, що відбуваються у світі.

Глобальні зміни торкаються багатьох сфер життєдіяльності людини – соціокультурної, економічної, науково-технологічної; і вони не можуть торкатися лише однієї країни або частини світу. Навіть, тоді коли людина намагається хоч якось відмежуватися від цих змін і тенденцій, то не може цього зробити повністю. Адже сьогодні вона народжується і перебуває у світі, наповненому технічними засобами пересування й комунікації, ринковими відносинами, урбаністичним міським простором та ін.

На межі XX–XXI ст. помітний вплив культури Заходу – музики, кіно, мистецтва, цінностей прагматизму й індивідуалізму. Однак з кожним роком відбувається тенденція чергування культурного взаємообміну Заходу і Сходу. Цьому сприяє поширення ринкових і міжнародних відносин. Наближення культур одна до одної відбувається унаслідок торгівлі, інвестицій, туризму, міграцій і под. Людство реалізувало, зберегло й удосконалило моделі співпраці. Тому, на нашу думку, процеси інтеграції стали можливими завдяки взаємному обміну, запозиченням і засвоєнню особливостей різних культур. Цей синтез покладено в основу формування масової культури. Вона є найпомітнішою демонстрацією інтеграції та наближення культур, людей і соціокультурних особливостей різних суспільств. Виокремлюючи певні елементи культури, масова культура їх популяризує й уніфікує, роблячи частиною ринку. Інтеграція виявляється у спільній колективній взаємодії через глобальну мережу комунікаційних зв'язків, інвестиційний клімат на ринку, взаємообмін культурними особливостями та науковими досягненнями. Відносини, котрі виникають між людьми, поступово трансформуються у самостійні системи, наприклад, засоби масової інформації, телебачення, рекламу, глобальну мережу Інтернет, економічний ринок.

У суспільних відносинах інтеграція постає через явище міграції, ринку й урбанізації міського середовища, у комунікаційних процесах – через поширення глобальної мережі Інтернет і вдосконалення інформаційної сфери. Переплітаючись,

культурні, мовні й мистецькі форми різних народів формують нове соціокультурне середовище. Масова культура засвоює ці особливості. Інтеграція й еклектика мистецьких, літературних, наукових форм і суспільних відносин існують у ринкових, соціальних, економічних та інших сферах людської життєдіяльності. Ми вважаємо, що у добу глобалізації одночасно поєднуються і розділяються традиції та інновації, сьогодення й історії. Нині все частіше суспільство, звикле до ринкової регуляції відносин, постає як споживач. А відтак масова культура, що існує поряд із цими реаліями, спрямована на задоволення потреб споживача.

У розглядуваний період здійснюється інтеграція на міжкультурному рівні через міграційні процеси, які впливають на зміну культур суспільств одних держав, завдяки появі серед них представників інших культур. Відмінності, котрі існують, переплітаються, і культура продукує нові мистецькі, мовні чи літературні форми. Звісно, причини, що стимулюють виникнення міграційних потоків первинно стосуються економічних потреб людей. Туризм і подорожування людей із фаховою метою не часто мають характер взаємовпливу культур. Адже мобільність людей може бути тимчасовою або короткотривалою, коли тісний взаємовплив, імовірно, і не відбудеться.

Урешті-решт міграція, що здійснюється з професійних чи економічних міркувань, переростає у міграцію культурних особливостей певного суспільства, народу і под. Наприклад, якщо носії культур інших країн не взаємодіють із представниками основної культури, то культурного взаємовпливу не простежуємо. У такому випадку вони консервативно налаштовані й рідко схильні до взаємної комунікації та є відстороненими учасниками подій держави, де вони проживають чи перебувають. Звісно, молоді покоління, котрі формуються в інших життєвих обставинах, сприймають навколишнє середовище по-іншому. Вони відкриті новому й швидко пристосовуються до умов суспільства, в якому народжуються. Міграції, а також соціальні, економічні, інституційні, культурні, мовні питання, що виникають поряд із ними, становлять широке поле для дискусій різних суспільних сторін.

Міграційні процеси сприяють кращому взаємопроникненню особливостей культур, стимулюють розвиток ринкових відносин. В економічно розвинутих країнах ринок відіграє важливу роль у людській життєдіяльності. Він є одночасно продуктом та основою торгово-економічних процесів, як усередині країни, і за її межами. Цінності прагматизму ринкових відносин, ефективності людської праці, науково-технічний прогрес допомогли розвитку держав Заходу, а віднедавна вони стали зразком для наслідування в соціально-економічному житті багатьох народів світу. Успішність функціонування ринку зумовлена його особливостями. Ми виокремимо такі: ефективність і результативність ринкових відносин; інвестиційний клімат; міжнародна взаємодія; наявність масового споживача. Зазначимо, що функціонування ринку залежить від потреб багатьох людей, а тому його метою є кількість вироблених товарів. Забезпечення інтересів споживачів – важлива умова його життєздатності. Функціонування ринку, як й існування масової культури, залежить від процесів обміну і поширення. «Проте в кожному обміні місце якогось відчутного предмета може заступити певна діяльність», - зазначає Ф. Тьоніс. Вона надається та приймається у вигляді виконаної

праці чи послуги. Отримувачу вона може бути так само корисною чи приємною, як і річ» [3, с. 62]. Сьогодні ринок є місцем, де «виготовлення та споживання» відбуваються одночасно. Мислитель звертає увагу на те, що суспільні відносини регулюються угодою, яка визначає умови сторін, котрі беруть участь у процесі виробництва, обміну, купівлі й продажу того чи іншого виду товару або ж надання певних послуг.

Х. Ортега-і-Гасет, порівнюючи купівельну спроможність сучасного йому суспільства й суспільства XVIII ст., стверджує: «Кількість можливостей, що відкриваються перед сьогоднішнім покупцем, стає фактично безмежною. Нелегко уявити й забажати якоїсь речі, що не існує на ринку, і навпаки: неможливо людині уявити й забажати всього, що є у продажу» [1, с. 35]. Ринок надає набагато більше можливостей у різних царинах людської життєдіяльності. Х. Ортега-і-Гасет розмірковує про зміну розуміння людиною світу, її життя, призначення і можливостей, котрі її оточують.

У добу глобалізації зміни торкаються багатьох сфер людського життя. Поширення масової культури та її особливостей у світі продукує явище консьюмеризму. Споживання як ознака глобальних змін різних суспільств існує у межах ринкових відносин. Ці процеси взаємопов'язані. Адже нині людина живе в умовах трансформації оточуючої її реальності. Масовість виробництва і збільшення його обсягів – мета сучасних економічних процесів. Інновації вдосконалюють технологію та допомагають ефективному функціонуванню ринку. Відбувається оновлення та заміна одних речей іншими, що також пришвидшує темпи змін навколишньої дійсності.

Отже, ринок, масова культура, цінності прагматизму й індивідуалізму, процеси урбанізації в містах, міграції, потреба у пересуванні – все це ознаки суспільних трансформацій у добу глобалізації, котрі зумовлюють інтеграцію людей і культур, носіями яких вони є. Так, до появи технічних засобів наприкінці XIX ст. пересування було складним і довготривалим процесом. І хоч у суспільствах постійно відбувались трансформаційні процеси різного соціокультурного, економічного й іншого характеру, інновації виникали й запроваджувались поступово та повільно. Швидкість пересування і зв'язок між різними людьми й народами відкривають нові можливості перед ними. Це стимулює розвиток та зміну міського середовища як такого. Наприклад, у великих містах і мегаполісах процеси урбанізації репрезентують на культурному й ментальному рівнях відмінності їхніх мешканців. Певною мірою це означає появу індивідуалізму та фрагментації суспільства, що посилюється консервуванням свідомості різних людей у межах урбаністичного міського середовища. Воно, у зв'язку з однорідністю потреб жителів міст і причин свого виникнення – приклад дійсного втілення багатоманітного й різноманітного суспільства. Адже в ньому живуть поряд представники різних професій, народів і культур. Дослідник урбаністики, Г. Лефевр зауважує: «Місто є посередництвом серед посередництв. Уміщаючи новий порядок, воно його підтримує; воно утримує відносини виробництва та власності; воно є місцем їхньої репродуктивності» [5, с. 101]. Міське середовище – втілення праці різних груп людей та їхніх різноманітних видів діяльності у певних історичних умовах. Сьогодні воно формується під впливом інтеграційних процесів: міграції та пересування людей. Однак причини, що сприяли

виникненню явища урбанізації, є прагматичними, оскільки стосувалися пошуку нового місця праці чи життя, а в добу глобалізації вони перетворюються на міжкультурну взаємодію представників різних народів.

М. Вебер характеризує поняття міста таким способом: «Про «місто» в економічному сенсі ми будемо говорити лише тоді, коли місцеве населення задовольняє більшу частину своїх щоденних економічних потреб на місцевому ринку, причому в значній мірі предметами, виробленими чи набутими для збуту місцевим населенням або з навколишніх місць» [3, с. 336]. Отже, ринок постає центром товарообігу, де існує можливість займатися економічною діяльністю і товаровиробникам, і споживачам та покупцям, а також є осередком формування урбаністичного способу життя.

Мегаполіси й великі міста створюють умови для існування плюралізму думок та ідей, вони акумулюють індустріальні й технологічні потужності, інфраструктуру в межах міського середовища. Компактно проживаючи у міських районах в урбанізованих центрах, люди стають учасниками наближення різних культур й ментальностей, носіями котрих вони є. У локальних, менш населених пунктах, де немає великих і чисельних виробничих індустріальних потужностей, розвинутої інфраструктури, зберігаються культурні особливості народу та його історичні традиції. Вони репрезентують стійку резистентність до інновацій або їхнє повільне засвоєння. У такий спосіб, процеси інтеграції відбуваються переважно саме у містах із науково-технічним потенціалом, інституціями, регуляцією адміністративних, економічних та соціальних відносин.

Міста – центри концентрації й інтеграції людських ресурсів, ринку та капіталу. У їх межах людина створює індивідуальний життєвий простір, взаємодіючи з багатьма іншими людьми. Тут колективне й індивідуальне постійно взаємодіють. Розвинуті міські інфраструктура й громадське життя впливають на ринкові відносини і стимулюють науково-технічний прогрес. Місто є не лише суспільним продуктом колективного співжиття, а й продуктом індивідуальної діяльності. Адже тут відбуваються наукові відкриття, технологічні й мистецькі інновації, котрі змінюють соціокультурне середовище життєдіяльності людини. Місто – центр суспільної, культурної, наукової, економічної, міжнародної інтеграції. Прикладом може слугувати процес урбанізації та поширення масової культури як найяскравіші вираження сучасної дійсності й інтеграційних процесів.

Процеси інтеграції також виражаються і через комунікаційну складову. Це проявляється в інформаційній сфері – пресі, телебаченні, рекламі, глобальній мережі Інтернет. Зазначимо, що культура вербалізує, візуалізує, репрезентує особливості ментальності, історії, життєдіяльності того чи іншого народу в добу глобалізації виразніше, ніж раніше. Телебачення, реклама, Інтернет посилюють ці тенденції. Передусім така виразність культурних процесів, котрі відбуваються у світі сьогодні, можлива завдяки швидкості й повноті передачі інформації, що змінюється з кожним днем. Це посилює обмінні тенденції у світі, впливає на формування нових типів відносин і стосунків між людьми. Вони мають спрощеніший, уніфікований характер, притаманний тій чи іншій сфері діяльності кожного. Суспільній інтеграції сприяє також постійне вдосконалення технічних носіїв. Компактність, багатофункціональність у використанні,

відповідність вимогам користувача є характеристиками техніки сьогодні. Приклад, який сьогодні це демонструє найкраще – Інтернет. Основу функціонування глобальної мережі становлять комунікаційний та обмінний процеси. Вдосконалення технічних носіїв і розмаїття програмного забезпечення розширюють мережу та її можливості, збільшують чисельність користувачів. Отже, процеси інтеграції, що відбувається у віртуальному просторі, здійснюються швидше й ефективніше, бо кожна людина має змогу спілкуватися, знайомитися, працювати з різними людьми, взаємодіяти з ними, об'єднуватися з певною метою.

Поряд із розвитком науково-технічних досягнень людства трансформуються виробнича, соціальна, культурна, економічна сфери життєдіяльності людини. У добу глобалізації інтеграційні процеси посилюються з огляду на ефективну систему ринкових відносин, котрі постійно вдосконалюються, розвиток інфраструктури міст, поглиблення міжнародних контактів, поширення всесвітньої мережі Інтернет, інформаційних технологій і под. Тому наближення різних людей, культур і суспільств під час трансформації соціокультурного середовища, відбувається передусім у міжнародній, культурній, виробничій та науковій сферах діяльності людини. Ринок, виробничі потужності, економіко-політичні форми управління, освітні й культурні заклади відіграють роль об'єднання людей з певною метою. Відбуваються інтеграційні процеси, у культурній, науково-технічній, ринковій та інших сферах життєдіяльності кожної особи. Поступово формуються нові міжкультурні й міжнародні відносини. Це виявляється у суспільному бутті людства, де різні культури постійно зближуються.

На нашу думку, інтеграційні процеси стали наслідком поширення глобальних трансформацій життєдіяльності людини у модерному (сучасному) світі. Перманентний характер цих змін зумовлений потребами людини у пошуку місця праці, навчання, проживання. Звісно, на такий стан справ впливає також відмінність у ринково-економічних і соціальних стандартах життя різних країн. Окрім того, виробничий, науково-інноваційний комплекс в одних країнах (скажімо, у країнах Заходу) технічно розвинутіший, відповідні комплекси в інших державах. Це також створює сприятливі умови для міграційних потоків, котрі стимулюють розширення меж міст через процеси урбанізації. У мегаполісах відбувається синтез, поєднання етнічних, мовних і ментальних відмінностей різних культур завдяки компактному проживанню їх представників. Сам характер інтеграційних процесів був би неможливий без відмінностей на різних рівнях суспільної життєдіяльності. Ринкові відносини, масова культура, процеси міграції здійснюються безпосередньо через обмін. Обмін – характерна ознака інтеграції, що регулює відносини між людьми у професійних, виробничих, культурних відносинах, стимулює взаємодію між людьми і сприяє виникненню інновацій, котрі засвідчують глобальні зміни людської життєдіяльності в світі. Отже, сьогодні інтеграція є необхідним та стрімким процесом взаємодії людей у добу глобалізації.

Список використаної літератури

1. Вебер М. История хозяйства. Город / М. Вебер. – М.: «КАНОН-пресс-Ц»; «Кучково поле», 2001. – 576 с.
2. Ортега-и-Гасет Х. Вибрані твори / Х. Ортега-и-Гасет. – К.: Основи, 1994. – 424 с.
3. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Ф. Тьоніс. – К.: Дух і літера, 2005. – 262 с.
4. Bell D. The Cultural Contradictions of Capitalism / D. Bell. — New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1998. – 363 p.
5. Lefebvre H. Writings on Cities / H. Lefebvre. – London: Blackwell publishers, 2000. – 250 p.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014

SOCIAL AND CULTURAL ASPECTS OF THE INTEGRATION PROCESS IN THE ERA OF GLOBALIZATION**Olga Golubovych**

*Lviv National University named after Ivan Franko
Institute of Philosophy, Department of theory and history of culture
Str. Universytetska, 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: olyafilos@ukr.net*

The peculiarities of processes of integration which happen within the market relations functioning and the mass culture spread are researched. The specific features of integration of different people and societies which reflects in the current socio-cultural environment of human being formation in the era of globalization are analyzed. The aspects of the migration, the urbanization and the information society and theirs role in the integration processes intensification are considered.

Key words: the globalization, the integration, the information society, the migration, the communication, the market relationships, the city, the urbanization, the mass culture.

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ АСПЕКТЫ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ**Ольга Голубович**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории культуры
ул. Университетская, 1, 79000, г. Львов, Украина
e-mail: olyafilos@ukr.net*

Исследуются особенности интеграционных процессов, происходящих в пределах функционирования рыночных отношений и распространения массовой культуры. Анализируются характерные прикметы интеграции разных людей и сообществ, которые отображаются в формировании современной социокультурной среды бытия человека в эпоху глобализации. Рассматриваются аспекты процессов миграции, урбанизации информационного общества, а также их роль в интенсификации процессов интеграции.

Ключевые слова: глобализация, интеграция, информационное общество, миграция, коммуникация, рыночные отношения, город, урбанизация, массовая культура.
